

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makalesi / Review Article

COVID-19 Pandemisi Bağlamında Evsizler, Mevsimlik Tarım İşçileri, Mülteci, Şartlı Mülteci ve Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment on the Problems of Homeless, Seasonal Agricultural Workers, Refugees, Conditional Refugees and Syrians under Temporary Protection in the Context of the Covid-19 Pandemic

Betül Kübra DOĞAN¹, Ayşe Nur PEKASIL¹

¹ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü,
betulkubradogan@gazi.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-4186-4345

² Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, aysenurpekasil@gazi.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-1864-0359

Başvuru: 16.07.2020
Kabul: 09.11.2020

Atf:
Doğan, B.K. ve Pekasil, A.N. (2021). Covid-19 pandemisi bağlamında evsizler, mevsimlik tarım işçileri, mülteci, şartlı mülteci ve geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin sorunları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 275-292. DOI: 10.33417/tsh.770342

ÖZET

Toplum sağlığını etkileyen Covid-19 pandemisinin ağır sonuçları olmakta ve pandemi süreciyle etkili mücadele etmek için pek çok ülke sıkı önlemler almaktadır. Bu süreçte alınan önlemler arasında, pandemiyle mücadelenin önemli basamağını oluşturan ‘evde kalma durumu’nun sosyal izolasyon ortamı içerisine alınmayan hassas nüfus gruplarını nasıl etkilendiği ise bilinmemektedir. Bu çalışmanın amacı; Covid-19’un “evde kalamayan” ve “evlerinden olan” hassas gruplar üzerinde etkisine odaklanarak grupların olası sorunlarını tartışmak ve artan eşitsizliklere dikkat çekmektir. Evde kalamayan evsizler ve mevsimlik gezici tarım işçileri; evlerinden olan mülteci, şartlı mülteci ve geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeliler çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Sonuç olarak; potansiyel eşitsizlik durumunun ortadan kaldırılabilmesi amacı ile yapılan çalışmalarda bu gruplara yer verilmesi, Covid-19 sürecinde kırılanlaşan grupların politika ve hizmetlerde gözetilerek bu gruplara yönelik endişenin giderilmesi ve multidisipliner ekip çalışması ile müdahalenin etkililiğinin tartışılması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Covid-19 önlemleri, evsizler, mevsimlik gezici tarım işçileri, şartlı mülteciler, geçici koruma altındaki Suriyeliler

ABSTRACT

Covid-19 pandemic, which affects public health, has severe consequences and many countries take strict measures to effectively struggle the pandemic. Among the precautions taken in this process, it is not known how the stay at home, which is an important step in struggling the pandemic, affects the vulnerable population not included in the social isolation environment. This study aims to focus on the impact of Covid-19 on vulnerable groups who are “unable to stay at home” and “leave their homes”, discuss the possible problems of vulnerable groups and highlight the growing inequalities about these groups. This study includes homeless people, seasonal mobile agricultural workers, conditional refugees and Syrians under temporary protection from their homes. As a result; In order to eliminate the potential inequality, it is necessary to include these groups in the studies, to eliminate anxiety about these groups by taking into consideration the vulnerable groups in policies and services, and to discuss the effectiveness of the intervention with multidisciplinary teamwork.

Keywords: Covid-19 measures, homeless, seasonal mobile agricultural workers, conditional refugees, Syrians under temporary protection

GİRİŞ

Bulaşıcı hastalıkların tartışılmasında kaçınılmaz referans noktası olarak karşımıza çıkan veba dâhil olmak üzere insanlık tarihinde pek çok pandeminin yer aldığı bilinmektedir (Snowden, 2019). Etkileri; virüsün bulaştırıcılığı, hastalık oluşturma noktasındaki etkinliği, bireylerin bağışıklık durumu, bireyler arasındaki temas ve sunulan sağlık hizmetleri gibi faktörlere bağlı olarak değişiklik gösterse de (T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2019) pandemiler toplum sağlığını etkilemekte, ciddi sosyal ve ekonomik sonuçlara neden olmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Genel Direktörü Ghebreyesus'un, 11 Mart 2020 tarihinde Covid-19 hakkında yapılan medya toplantısının açılış konuşmasında; 114 ülkede 118.000'den fazla vakanın görüldüğünü ve 4.291 kişinin Covid-19 sebebiyle hayatını kaybettiğini açıklamasının ardından (WHO, 2020) Covid-19 resmi olarak pandemi ilan edilmiştir. Çin'de ortaya çıkan ve hızla diğer ülkelere yayılan pandemi ile mücadele etmek için süreç içerisinde sıkı önlemler almaya zorlanan ülkeler; Covid-19 ile mücadele edebilmek için sınırların kapatılması ve uluslararası uçuşların durdurulması ile başlayan önlemlerin ardından yurtdışında ulaşım kısıtlamaları, sokağa çıkma ve kitlesel hareketliliğe ilişkin yasaklar koymuşlardır (Aytekin, 2020).

İlk Covid-19 vakasını 10 Mart tarihinde tespit eden (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020) Türkiye de bahsi geçen önlemleri uygulayan ve salgın ile mücadele noktasında etkili uygulamalar gerçekleştiren ülkelerden biri olarak süreci yönetmiştir. Seyahat-ulaşım kısıtlamaları, çalışma hayatına ve ekonomiye ilişkin önlemler, sosyal hizmetlerin ve uluslararası dayanışmanın güçlendirilmesini içeren önlemler içerisinde kuşkusuz en çok üzerinde durulan sosyal hayata getirilen kısıtlamalar yani evden çıkmamak için vatandaşların teşvik edilmesi ve sokağa çıkma yasakları bahse konu uygulamalara örnek gösterilebilir.

Salgının yayılmasını yavaşlatmak, ekonomik ve toplumsal olumsuz sonuçlarını en aza indirmek amacıyla alınan bu önlemler kişilerin korunmasında ve bulaşın önlenmesinde oldukça etkili görülmektedir. Halk sağlığı bilincinin ve sağlık çalışanlarının önemini anlaşılmasında, koruyucu sağlık düşüncesinin gelişmesinde etkili olan bu deneyimlere bakıldığında salgın hastalıklar ile mücadele noktasında günümüzde olduğu gibi tarihte de teması önlemeye yönelik karantina ve izolasyon uygulamalarının olduğu görülmektedir (Hayata Destek Derneği, 2020). Karantina işleminin temeli dolaşım özgürlüğünün geçici bir süre ve belirli bir alanda sınırlandırılmasına dayanmaktadır (İnandı, 2020). Covid-19 ile mücadele noktasında dolaşım özgürlüğünün belirli bir alanda sınırlandırılmasına dayanan sokağa çıkma yasakları ve evde kalma durumu elbette salgının yönetiminde ve yayılmasının önlenmesinde önemlidir.

Bireyler arasındaki Covid-19'un bulaşmasının ve yayılmasının önlenmesi, toplum sağlığının korunması adına işlevsel bir yöntem olarak karşımıza çıkan "evde kalma durumu", çeşitli önlemleri de beraberinde getirmelidir. Çünkü afet durumlarında hali hazırda var olan hassas gruplar daha da savunmasız hale gelebilmektedir. Evde kalan gruplar içerisinde yer alan; şiddete uğrayan kadınlar, aile içerisinde ihmal ve istismara maruz kalan çocuklar, yaşlılarından uzak kalan gençler, yaşlılar ve tüm nüfus grupları için detaylı çalışmaları gerektiren önlemler; "evde kalamayan" ve "evlerinden olan"

hassas nüfus gruplarını da kapsmalıdır. Çünkü güvenlik odağında yapılan bu mücadelenin bu hassas nüfus gruplarını nasıl etkilediği bilinmemektedir. Oysa salgın evde kalabilmek için destek mekanizmalarına ihtiyaç duyan grupların, hali hazırda deneyimlediği toplumsal eşitsizlikleri görünmez kılma ve pekiştirme potansiyelini barındırması noktasında endişe vericidir. Dolayısıyla endişenin giderilmesi ve bu gruplar özelinde disiplinler arası çalışmalar yürütmek oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Covid-19 salgını sürecinde bahsi geçen hassas grupların tanık olunan sorunlarına ilişkin kesin cevaplar ya da öneriler sunmak değildir. Çalışma; Covid-19'un sosyal izolasyon ortamı içerisine alınamayan gruplara (evde kalamayan evsizler ve mevsimlik gezici tarım işçileri, evlerinden olan mülteci, şartlı mülteci ve geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeliler) etkisine odaklanmakta; artan eşitsizliklere dikkat çekmeyi ve kolektif disiplinler arası bir ses oluşturmayı amaçlamaktadır.

Evsizler

Tüm dünyada önemli toplum sağlığı sorunlarından biri olarak kabul edilen evsizlik; bireylerin, geleneksel konutların dışında, konut olarak tasarlanmamış yerlerde özellikle de toplumsal alanlarda yaşama durumuna işaret etmektedir (Işıkhan, 2006). Yoksulluk, işsizlik, göç, hızlı nüfus artışı, çarpık kentleşme gibi yapısal sorunların yanı sıra bireylerin kontrolü dışındaki pek çok faktörün etkili olduğu bu olgu (İlhan ve Ergün, 2010), günümüzde önemli bir sosyal sorun olarak görülmekte, yapısal sorunların etkisiyle gerek ülkemizde gerek dünyada evsiz bireylerin sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir.

Yeniocak ve arkadaşlarının (2017) acil servise başvuran evsiz hastaların demografik ve klinik özelliklerini ele aldığı çalışmasında da ifade edildiği gibi Türkiye'de evsiz bireylerin sayısı tam olarak bilinmemektedir. Ulusal Evsizliği Sonlandırma İttifakı (NAEH)'nin 2019 yılında yayınladığı "Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde Evsizliğin Durumu" raporuna göre, 2017 ile 2018 arasında ulusal düzeyde %0,3'lük artış gösteren evsizlik 552.930 kişinin deneyimlediği bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Partnership for Strong Communities, 2019). Ulusal Evsizliği Sonlandırma İttifakı 2020 güncel verilerine bakıldığında ABD'de 567.715 evsiz bulunurken (National Alliance to End Homelessness, 2020) dünya genelinde; ulusal raporlardan elde edilen veriler doğrultusunda, 150 milyondan fazla insanın (dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 2'sinin) evsiz olduğu tahmin edilmektedir (The Millennium Alliance for Humanity and the Biosphere, 2019).

Evsizlerin karşı karşıya olduğu en büyük sorun olarak kabul edilebilecek barınma sorununun yanı sıra evsizlerin deneyimlemekte olduğu yoksulluk ve yoksunluklar sağlık problemlerini de beraberinde getirmektedir. Hava koşulları, hijyenik olmayan ortamlarda yaşama, yetersiz beslenme, uyku eksikliği, madde bağımlılığı ya da riskli cinsel ilişkilerde bulunma gibi sebeplerle ciddi sağlık sorunları yaşayan evsizler, sağlık hizmetlerine erişimde pek çok engelle karşılaşmaktadır (İlhan ve Ergün, 2010).

Evsizlerin barınma, sağlık problemleri ve sağlık hizmetlerine erişim sorunlarını izleyen istihdam problemi de evsizliğin bireyler için kalıcı bir sorun haline gelmesinde belirleyici olduğu için üzerinde

durulması gereken bir sorun alanıdır (Yeter, 2018). Hayatını idame ettirecek düzeyde bir iş bulamayan evsiz bireyler için yoksulluk-kronik evsizlik kısıpıcı çıkışı olmayan bir döngüye dönüşmektedir.

Karşılaşıldığında yanından hızlıca geçilen; terminallerin, garların, hastanelerin, parklar ya da sokakların görünmez sahiplerinin görünmezliklerine; Covid-19 ile beraber gündeme gelen evde kalma uygulaması ile çeşitli problemlerin eklenmekte olduğu görülmektedir. Çünkü ülkemizde olduğu gibi tüm dünyada Covid-19 ile mücadelede en etkin yol olarak karşımıza çıkan bu uygulama evsiz bireyleri kapsamamakta, evsiz bireyler göz ardı edilmektedir. Oysa Fransa'da sokağa çıkma yasağına uymayan evsizlere para cezalarının kesildiği bilinmektedir (Euronews, 2020).

Evde kalma uygulamasının ve sokağa çıkma yasaklarının; barınabilecek bir eve sahip olmayan, genelde toplumsal alanlarda yaşayan bireylere etkisi henüz tam olarak bilinmese de bahsi geçen içerilmemenin çok sayıda olumsuzluğa sebep olacağı öngörülebilir. Bu öngörü doğrultusunda Covid-19 sürecinin, hali hazırda hassas bir grup olan evsizler üzerindeki olumsuz etkileri derinleştireceği düşünülerek evsiz bireylerin Covid-19 sürecinde karşı karşıya kalacakları risklere aşağıda değinilmiştir.

İçerisinde buldukları koşullar ve yaşam alanları ile bağlantılı olarak evsizlerde azımsanamayacak oranlarda kronik hastalıklar görülmektedir. Herhangi bir salgın hastalık söz konusu olmadığında da sokakta yaşamaktan kaynaklı olarak fiziksel hastalık ve ölüm riskiyle karşı karşıya olan evsizlerin (Kaya Kılıç ve Aslantürk, 2019), salgın hastalıklara karşı savunmaları ise oldukça düşüktür. Kronik hastalıkların ve solunum güçlüğü'nün evsizler arasında yaygın olarak görülmesi, evsizler arasında yaşlı bireylerin de olmaları göz önünde bulundurulduğunda Covid-19 gibi şiddetli bir solunum sendromuna karşı en riskli grupların başında evsizlerin geldiği söylenebilir. Sağlıklı yiyecek, hijyen ve hizmet erişimi noktasında problem yaşayan, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına merkezi yerlerde yaşamakta olan evsiz bireyler yalnızca kronik hastalığa sahip ya da yaşlı olmalarından kaynaklı olarak riskli bir grup değildir. Genç evsizlere bakıldığında genç evsizlerin izole olamama durumu ve bu durumda taşıyıcı olarak toplum sağlığını tehdit edebilecekleri gerçeğinin de gözden kaçırılmaması gerekmektedir (Çorbada Tuzun Olsun Derneği, 2020).

Var olan bu risklerin yanı sıra hali hazırda bağımlı ya da pis oldukları gerekçesiyle dışlanma, ötekileştirilme ve aşağılanma ile karşı karşıya olan evsiz bireylerin (Yeter, 2018), Covid-19 belirtileri gösterdiklerinde sağlık hizmetlerine ulaşmakta problem yaşayabilecekleri gibi dışlanacakları düşüncesi ile var olan belirtileri gizleyebilecekleri düşünülmektedir.

Bu bağlamda yapılabilecekler bakıldığında ise; var olan barınma alanlarının karantina altına alınarak barınma alanlarında kalan evsiz bireylerin sağlığının korunması ve sokakta yaşayan evsizler için ayrı karantina alanları oluşturularak izolasyon kurallarının sağlanması ile başlayacak olan süreç bireylerin içlerinde buldukları risk faktörlerine göre gruplara ayrılması ve sosyal izolasyona dahil edilmesini kapsamalıdır. Semptom gösterip göstermemesine bakılmaksızın maske ve hijyen ürünleri barındıran paketlerin dağıtımı, semptom gösterenlerin diğer evsiz bireylerden ayrı bir yerde barındırılması, Covid-19 testinin bu bireyler arasında yaygınlaştırılarak sonucu pozitif

çıkanların daha kapsamlı sağlık hizmeti alacakları kurumlara yönlendirilmesi gerekmektedir (Çorbada Tuzun Olsun Derneği, 2020).

Sokakta yaşayan bireylerin Covid-19 karşısında savunmasız olması ve izole edilebilmesi adına Almanya’da evsizler için açılan pansiyon (Deutsche Welle, 2020) ve sosyal mesafe işaretleriyle evsiz sığınağına dönüşen Las Vegas Otoparkı (Koran, 2020) güzel örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Almanya’nın Hessen Eyaleti’ndeki Hanau şehrinde başlayan ve zamanla Almanya’nın başta Berlin olmak üzere diğer şehirlerine yayılan "bağış çitleri" de bu süreçte evsizler için yapılan çalışmalardan biridir. İnsanların, evsizler için çitlere yiyecek, hijyen ürünleri ve kıyafetler içeren çantalar bıraktığı (Magil, 2020) bu uygulama, yaşanan zor günlere rağmen insanlar arasındaki dayanışmanın somut tezahürü olması sebebiyle umut verici görünmektedir.

Şekil 1. Berlin ve Diğer Alman Şehirlerinde Evsiz İnsanlar İçin Çitlere Asılan Kıyafet ve Yiyecekler (DW Culture, 2020)

Fakat sosyal devlet anlayışı çerçevesinde düşünüldüğünde, en temel kişisel ihtiyaç olan barınma olgusundan yoksun olan; gelir adaletsizliği, sosyal güvenlik problemi ve sosyal devlet anlayışındaki yetersizlikler sebebiyle sorun yaşayan insanlar olarak tanımlanabilecek olan evsizlerin, içerisinde bulunduğumuz salgından korunabilmesi için devlet temelli müdahalelerin niteliksel olarak artırılması gerekmektedir.

Ülkemizde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı il müdürlüklerince başlatılan;

- Evsizlerin kamu kurumu misafirhaneleri ya da bu süreçte tahsis edilen otel ve pansiyonlarda kalacağı,
- Konaklama öncesinde ve sırasında bireylerin periyodik aralıklarla sağlık kuruluşlarından destek alınarak kontrollerinin yapılacağı,
- Temizlik, sağlık, temel gıda, giyim ve diğer ihtiyaçlarının giderileceği,
- 81 ili kapsayan “Evsizlere Konaklama Projesi” örnek bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020).

“Evsizlere Konaklama Projesi”ne ek olarak, planlanan ya da planlanacak olan politika ve hizmetlerin, ulusal ve yerel ölçekte oluşturulması ulaşılabilirlik açısından önemlidir. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde ihtiyaç değil hak temelli politika ve hizmetler planlanırken; planlanan politika ve hizmetlerde psikososyal boyutun gözetilmesi ise bireylerin ve toplumun iyilik hali için önem arz etmektedir.

Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri

Mevsimlik gezici tarım işçileri; ikamet ettiği yerden ayrılarak başka bir yerleşim yerine taşınan işçileri anlatması sebebiyle, tarımsal üretimde kendi işinde çalışan ücretsiz aile işçileri ve mahalli tarım işçilerinden farklılık göstermektedir (Kalkınma Atölyesi, 2020). Her yıl tarımsal üretimin yaygın olduğu bölgelere birkaç ay çalışma amacıyla yapılan göçün temel nedenleri arasında; izlenen neo-liberal tarım politikaları, bölgedeki çalışma alanlarının sınırlılığı, toprak dağılımının eşitsizliği, zorunlu göçler gibi sebepler bulunmaktadır (TBMM Meclis Araştırması Komisyonu, 2015).

Kayıtsız istihdam ve işin devamlılık arz etmemesi sebebiyle mevsimlik gezici tarım işçilerinin sayısı bilinmemektedir (Kalkınma Atölyesi, 2020). Yılın belli zamanlarında göç ettikleri bölgelerde tarım işlerinde çalışan mevsimlik tarım işçilerini konu alan araştırmalar; düşük ücret, sosyal güvenceden yoksunluk ve uygun olmayan koşullara dikkat çekmektedir (Friedrich Ebert Stiftung, 2012; Benek ve Ökten, 2011; Fereli, Aktaş ve Güneş, 2016).

Mevsimlik geçici tarım; kayıtdışı istihdam ile işçileri sosyal güvenceleri başka olmak üzere pek çok haktan yoksun bırakan aynı zamanda çocuk işgücü barındıran enformel bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2020). Özbekmezci ve Sahil (2004) Çukurova Aşağı Seyhan Ovası’nda mevsimlik gezici tarım işçileri ve o yörede ikamet eden tarım işçileri ile yaptıkları araştırmalarında; her iki grubun da evsel atıkların toplandığı bölgelerde, hayvan barınaklarının yakınlarında ikamet ettiğini, içme ve kullanma suyu temininin zor olduğunu ve tüm bunların çocuklarda sağlık problemlerine yol açtığını ifade etmişlerdir.

TBMM Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu (2015)’nda da mevsimlik tarım işçilerinin sorunları tanımlanmış ve raporda;

- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin en önemli sorunlarından birinin barınma koşulları olduğu,
- İşçilerin genelde mutfak, banyo ve tuvaletlerin bulunmadığı, temiz suya erişim imkânlarının kısıtlı olduğu yerlerde,
- Naylon ya da bez çadırlarda kalmakta oldukları ifade edilmiştir.

Komisyon raporunda; işçilerin genelinin Kürt olmaları sebebiyle dışlanmaya hatta yer yer şiddete maruz kaldıkları, mevsimlik tarım işçileri konusunda gerekli-yeterli yasal düzenlemelerin olmaması sebebiyle enformel ilişkiler ağı içerisine kısıtlı kalarak hak mağduriyetleri yaşadıklarına da değinilmiştir. Bahsi geçen problemlere ek olarak Kaya ve Özgülnar (2015) Adana, Mersin ve mevsimlik tarım işgücününün temel kaynak illerinden biri olan Şanlıurfa’da yaptığı araştırmada; mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma alanlarına giderken ulaşım problemleri yaşadıklarını, temel sağlık hizmetlerine ulaşamadıklarını, yeterli ve dengeli beslenemediklerini dile getirmişlerdir.

Bu bağlamda, göç ettikleri bölgelerde toplu olarak çevresi temiz olmayan çadırlarda kalan; temiz su ve beslenme, banyo, tuvalet ve temizlik konularında pek çok problemle karşılaşan; sağlık hizmetlerine ulaşmakta zorluk yaşayan, çalışma alanlarına ulaşımında güvencesiz ve “balık istifi” seyahat etmek zorunda bırakılan tarım işçileri, Covid-19 açısından riskli bir grup olarak düşünülmelidir. Korunmak için temizlik ve mesafe kurallarına uymakta zorlanabilecek olan bu bireylerin çalışma ve barınma koşullarına yönelik düzenlemeler göz ardı edilmemelidir.

Ulaşım şartlarının iyileştirilmesi, barındıkları bölgelerde çadırların etrafının temizliğinin sağlanması, (temiz suya ulaşım, beslenme, tuvalet, banyo temini gibi) hijyen sorunlarının çözülmesi, işçilerin çalışırken sosyal mesafeye uymaları ve maske takmaları konusunda bilgilendirilmesi, çadırların yerleşiminin sosyal mesafe gözetilerek yapılması, sağlık hizmetlerine ulaşım konusunda yeni düzenlemelerin ve yönlendirmelerin yapılması temizlik ve mesafe kurallarına uymakta zorlanabilecek olan mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik düzenlemelere yön verebilecek önlemler arasında sayılabilir.

İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan Mevsimlik Tarım İşçileri ve Hayvancılık Faaliyeti ile İlgili Genelge (2020)'de;

- Mevsimlik tarım işçilerinin barınma alanlarının sosyal mesafeye uygun olarak düzenlenmesine,
- Sağlık hizmetlerinin verilmesi ve devamlılığının sağlanmasına,
- Barınma alanlarının dezenfeksiyonunun sağlanmasına,
- İçilebilir su teminine ve evsel atıkları da içeren çevre koşullarının denetimine,
- Hijyen malzemelerinin sağlanmasına yönelik önlemlere yer verilmektedir. Bahsi geçen önlemleri içeren sürecin ise İl/İlçe Hıfzıssıhha Kurulları kararları doğrultusunda yönetileceği ifade edilmektedir.

Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği 2015, 2017/6 sayılı T.C. Başbakanlık Genelgesi ve bahsi geçen İçişleri Bakanlığı Genelgesi doğrultusunda Sağlık Bakanlığı mevsimlik tarım işçilerinin seyahatlerine, varış yerinde uyulacak kurallara, varış yerinde (il/ilçe) sağlık müdürlüğünün yapması gerekenlere, konaklama sırasında dikkat edilmesi gerekenlere ve Covid-19 tespit edilmesi durumunda yapılacak işlemlere ilişkin tedbirleri içeren belgeyi 16.04.2020 tarihinde güncelleyerek duyurmuştur.

Sosyal devlet anlayışı gereği, mevsimlik –özellikle gezici- tarım işçilerinin içerisinde bulunduğumuz salgından korunmalarında devlet temelli müdahalelerin bölgesel düzeyde artırılması ve mevzuat bağlamında alınan önlemlerin takibinin yapılması gerekmektedir. Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği 2015, 2017/6 sayılı T.C. Başbakanlık Genelgesi ve bahsi geçen İçişleri Bakanlığı Genelgesi; salgında hassas grupları görünür kılmakta ve uygulamalar noktasında yol gösterici olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat mevsimlik gezici tarım işçiliğinde seyahat, konaklama ve yaşam koşullarına yönelik düzenlemelerin yanı sıra yüksek oranda karşılaşılan çocuk işgücü varlığının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Tarımsal üretimde çalışan ya da işçi ailelerin

beraberinde göç eden çocukların bu süreçte eğitime erişimlerinde uzaktan eğitim için gerekli alt yapının sağlanmasına yönelik çalışmaların ve psikososyal destek hizmetlerinin de planlanması gerekmektedir.

Mülteci, Şartlı Mülteci ve Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyeliler

Covid-19 ile verilen mücadelenin önemli bir parçasını, toplumun tüm üyelerinin karantina sürecine uyum sağlayabilmesi için ihtiyaçlarının sosyal adalet ve insan hakları odağında karşılanması oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler'in 2018 yılı raporuna göre gönüllü ve zorunlu göçlerin tümünü içerecek şekilde 272 milyona yakın birey uluslararası göçmen pozisyonundadır. Bu da her otuz bireyden birinin uluslararası göçmen konumunda olduğunu göstermektedir (IOM, 2020). Türkiye'de her ne kadar Afganistan, Irak, İran ve diğer ülkelerden uluslararası koruma talebi olsa da geçici koruma altındaki birey sayısı bu başvuruların oldukça üzerindedir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2020 yılı haziran ayı verisine göre geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli sayısı 3.591.892 iken düzensiz göçmen sayısı 62.368'dir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne kayıtlı yaklaşık 370.000 şartlı mülteci bulunmaktadır. Tüm bunlarla beraber eğitim, turistik, iş ya da aile yakınları sebebiyle ikamet eden bireylerin sayısı ise 1,1 milyondur. Bütün sayılar göz önüne alındığında mevcut durumda farklı hukuki statülerde yaklaşık 5,5 milyon uluslararası göçmen bulunmaktadır (İstanbul Tabipler Odası, 2020). Bu niceliksel veriler dikkate alındığında uluslararası göçmenlerin Türk toplumunun önemli bir bölümünü oluşturduğu söylenilebilir.

Savaş ve beraberinde gelen zorunlu göç gerek göç eden gerekse ev sahibi toplumları derinden etkileyen bir olgudur. Zorunlu göç süreci ve beraberinde karşılaşılan yaşam koşulları; bireylerin günlük pratiklerinin dışında kalan, belirli bilişsel şemalara yerleştiremeyen ve dolayısıyla birey tarafından anlaşılması güç olan deneyimlerdir. Bu güç deneyimler bireyleri fiziksel, duygusal, sosyal ve ekonomik olarak sarsmakta, incitmekte ve yaralamaktadır. Covid-19 süreci ise zorlu pratikleri içeren göçün tüm örseleyici deneyimlerini daha da ağırlaştırarak yeni riskleri muhtevasında barındırmaktadır. Zira göç yolculuk koşulları; sınırlı istihdam, aşırı kalabalık mekanlarda yaşamak ve çalışmak zorunda kalmak; gıda, su, sanitasyon ve diğer temel hizmetlere yetersiz erişim gibi pek çok pratiğiyle gerek mülteci popülasyonu gerekse halk sağlığı için önemli güvenlik açıklarını oluşturmaktadır (IOM 2020; WHO 2020). Bu noktada sığınmacı ve geçici koruma altındaki bireyler; riskli yaşam koşulları, psikososyal destek gereksinimleri, sağlık hizmetine erişim güçlükleri, ekonomik yetersizlikleri ve ev sahibi toplum üyeleri tarafından ayrımcı pratiklere maruz kalmaları gibi pek çok sebeple Covid-19 ile verilen mücadelede dikkate alınması gereken hassas gruplar arasında yer almaktadır. Aksi takdirde UNICEF Genel Direktörü Henrietta Fore 01.04.2020 tarihli açıklamasında ifade ettiği üzere "Acilen uluslararası tedbirler alınmazsa, Covid-19 salgını mülteciler, göçmenler ve yerlerinden edilmiş toplumlar üzerinde yıkıcı bir etkiye yol açabilir".

Bu bağlamda mültecilerin karşılaştığı sorunlar; sağlık hizmetlerine erişim güçlükleri, çalışma koşullarının ağırlaşması, ayrımcı pratiklere maruz kalma durumunun artması ve eğitime erişimin sektöre uğraması odağında tartışılacaktır.

Bireyler arasında ayırım gözetmeksizin, sağlık hakkını koruma ve sağlık hizmetlerine erişim güçlüklerini minimum düzeye indirme tüm devletlerin ortak yükümlülüğüdür. Covid-19 sürecinde bu yükümlülük test, teşhis, bakım, tedavi, sevk gibi sağlık hizmetlerini ve salgının yayılmasını önlemeyi de içermektedir (WHO, 2020). Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeliler ve şartlı mülteciler genel sağlık sigortasından yararlanabilmektedirler (İstanbul Tabipler Odası, 2020). Sağlık sigortası kapsamına girmeyen 62.368 düzensiz göçmen ve iş, sosyal ağlar ya da farklı nedenlerle Göç İdaresi tarafından belirtilen şehirlerde ikamet etmeyen geçici koruma altındaki bireyler için ise sosyal güvencesi olsun olmasın Covid-19 şüphesiyle başvuran herkese kişisel koruyucu malzeme, tanı testleri ve ilaç tedavisinin ücretsiz sunulmasını şart koşan Cumhurbaşkanlığı kararıyla sağlık hizmetlerine erişimleri sağlanmıştır (Karataş, 2020). Ancak dil ve/veya kültürel engeller, uygulamaya ilişkin pratik engeller, önyargı, damgalanma, düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilme, ailesinden ayrılma ya da alıkonulma kaygıları sağlık erişimi önündeki engelleri oluşturmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişimin önündeki çoklu engeller, yeterli yaşam standartlarına sahip olmamak, aşırı kalabalık ve hijyenik olmayan koşullarda yaşama durumları birleştiğinde test, teşhis ve bakımın zamanında ve etkili şekilde yerine getirilmesini büyük ölçüde engellemektedir (UNHCR, 2020). Halk Sağlığı Uzmanları Derneği'nin "Pandemi Sürecinde Göçmenler ve Mültecilerle İlgili Durum" başlıklı raporunda mültecilerin ve uluslararası göçmenlerin Covid-19 sürecinde sağlık hizmetlerine erişim noktasında yaşadıkları sıkıntıları;

- Kayıtsız göçmenlerin testlerinin yapılması için sisteme vatansız olarak giriş yapılmakta olduğu ancak bu konuda yayımlanmış mevzuatın olmamasının, hastaların tespitinde ve izlenmesinde sorunlara sebep olduğu,
- Covid-19 testi pozitif çıkan bireylerin dil yetersizliği sebebiyle filyasyon çalışmasının öngörüldüğü biçimde yapılamadığı,
- Bireylerin pozitif olma durumunda sınır dışı edilme kaygısı yaşamaları sebebiyle görüşmelerin niteliğinin düştüğü,
- Covid-19 testinin pozitif olması durumunda damgalanma ve beraberinde evden ve işten atılma korkusu ile bu bilgiyi ev veya iş yerinde paylaşmamaları,
- Barınma koşullarının uygun izolasyon koşullarını sağlamaması,
- Artan işsizliğin beslenme, barınma ve sağlık giderlerini karşılamayı olumsuz etkilemesi,
- Göçmen Sağlığı Merkezleri (GSM)'nin sayısal olarak azlığı nedeniyle bireylerin birinci basamak hizmet sunan GSM'lere ve rutin hizmetlere erişiminin zorlaşması,
- Covid-19 şüphesiyle başvuranların doğrudan hastaneye yönlendirilmesi ancak hastaneye ulaşımında toplu taşımayı kullanmak zorunda kalmaları, olarak ifade edilmiştir.

Bu noktada önemli olan, Covid-19 sürecinde mültecilere ve uluslararası göçmenlere sunulan sağlık hizmetlerinin insan merkezli, kapsayıcı, bireysel, kültürel, dilsel ihtiyaçlara duyarlı ve travma geçmişine hassas olması gerekmektedir. Zira hassas grup olarak nitelenen mülteciler, nesneleştirme pratiklerinin kendilerine biçmiş olduğu tek çeşit rol beklentisinin aksine kendi içlerinde yaşlılar,

engelliler, refakatsiz çocuklar, cinsel şiddete maruz kalanlar, gözaltında olanlar... vb. olarak farklılaşmaktadır. Bu durum her bir grubun özel ihtiyaçlarına duyarlı olan bir biyo-psiko-sosyal-tinsel hizmeti beraberinde gerektirmektedir.

Türkiye Psikiyatri Derneği (2020)'nin açıklamalarında özellikle vurguladığı üzere sağlık çalışanlarının bu hassasiyetler çerçevesinde mültecilerle ve uluslararası göçmenlerle çalışırken daha dikkatli olmaları gerekmektedir. Zira mülteciler dil kısıtlılığı nedeniyle Covid-19 belirtilerini ifade etmekte zorluk yaşamakta veya belirtileri fark ettiklerinde izole olunması ya da sağlık kuruluşuna başvurulması gerektiği bilgisine sahip olmayabilmektedirler. Bu noktada Suriyeli doktorlar tarafından gerek sosyal medyada gerekse müracaat eden hastalarla doğrudan iletişim kurularak salgının kontrolüne ilişkin uyarılar anlatılmaktadır, dil bariyerini aşmak için bazı hastanelerde tercüman bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığı'nın güncel tanı ve tedavi algoritmaları hizmet sunucular için Arapçaya çevrilmiştir, 14 kuralın anlatıldığı kamu spotu için alt yazılı versiyon hazırlanmaktadır. Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (ASAM) internet üzerinden Farsça-Arapça-Türkçe bilgilendirmeler yapmaktadır, düzensiz göçmenler için bilgi, eğitim dokümanları İngilizceye çevrilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin farklı dillerde hazırladığı salgınla ilgili bilgilendirme ve korunma yöntemlerini içeren videolar sosyal medyada paylaşılmıştır (İstanbul Tabipler Odası, 2020). Ayrıca "Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi" projesi kapsamında Covid-19 sürecinde alınması gereken bireysel önlemlerin anlatıldığı çok dilli videolar sosyal medya aracılığıyla paylaşılmaktadır. Ancak tüm bu olumlu adımlara rağmen kamu spotlarının sadece Türkçe olarak yapılıyor olması önemli bir eksiklik (Karataş, 2020). Bir diğer nokta ise düzensiz göçmenlerin Covid-19 sürecinde sınır dışı edilme, ailesinden ayrılma ya da alıkonulma kaygılarının azaltılması gerekmektedir. Bu noktada "İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Korona Pandemisi Raporu"nda da vurgulandığı üzere fiilen icrası mümkün olmayan ve pandemi nedeniyle gerçekleştirilemeyen sınır dışı kararları referans verilerek düzensiz göçmenlerin idari gözetim altında geri gönderme merkezlerinde alıkonulmaları önlemi Yabancıların Uluslararası Korunması Hakkındaki Kanun'a göre zorunlu olmayıp idarenin kararına bağlıdır (İzmir Barosu Göç ve İltica Komisyonu, 2020). Dolayısıyla Covid-19 sürecinde böyle bir uygulama bireyin güvenlik hakkının ihlali olup sağlık hizmetlerine erişim önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Sağlık hizmetlerine erişimin yanında mülteci ve uluslararası göçmen işçilerin işyerinde adil muameleyle karşılaşma ve temel haklarının korunması Covid-19 sürecinde kritik önem taşımaktadır (WHO, 2020). Zira mülteciler/ uluslararası göçmenler ve aileleri, Covid-19 önlemleri sonucunda hâlihazırda ekonomik sıkıntı yaşayan hassas ve savunmasız grupların bir parçasıdır (UNHCR, 2020). Asya Göçmen Forumu ve Bölgeler Arası Mülteci Ve Göçmenler Merkezinin Covid-19 salgınının mültecilere etkisi üzerine yapmış oldukları "Kriz Durumlarında Göçmenlerin Haklarını Koruyun" başlıklı açıklamada; Covid-19 vakalarının dünya genelinde çarpıcı artışıyla savunmasız sektörlerde çalışan göçmen işçilerin dezavantajlı koşullarının daha da ağırlaştığına vurgu yapılmıştır. Bu açıklamaya göre mülteci işçiler, koruyucu önlemler alınmadan ve diğer çalışanlardan farklı

pratiklere maruz kalarak uygun olmayan koşullarda çalışmaya zorlanmaktadır (2020). Bununla birlikte mültecilerin kayıt dışı olarak çalıştıkları iş yerlerinin kapanması, birçok mülteciyi işsiz bırakmıştır. İşverenler çoğu durumda işten çıkarma kararlarını ilk olarak mültecilerden yana kullanmaktadır.

Covid-19 ile mücadele tedbirleri kapsamında “Evde Kal” uyarısı ve beraberinde sokağa çıkma yasakları, gündelik işlerde çalışan mültecilerin evini geçindirecek gelir kaynaklarından mahrum kalmasına sebep olmuştur (IGAM, 2020). Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nin “COVID-19 Salgınının Türkiye’de Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi” çalışmasının bulguları da bu çıkarımları desteklemektedir. Araştırmada geçim kaynaklarına erişim sektörü anketi 184 kişiye uygulanmış olup katılımcılara geçimlerini nasıl sağladıkları sorulmuştur. Katılımcıların yarısı yardımlar ve günlük işlerle geçimlerini sağladığını ifade ederken diğer yarısı destekler, aldıkları borçlar ve birikimleriyle geçimlerini sağladıkları ancak sürecin uzaması halinde geçimlerini sürdürebilme noktasında endişeli olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca çalışmadıklarını ifade eden katılımcıların %41’i Covid-19 sürecinde çalıştıkları şirketin faaliyetlerinin durduğu için işsiz kaldıklarını, %18’i bu süreçte işten çıkarıldıklarını, %12’si iş bulamadıklarını ve %10’u kendi istekleri ile evde kalmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir (SGDD-ASAM, 2020). Bu çıkarımlar ve veriler Covid-19 süreciyle mevcut sınıf farklarının daha da derinleştiğine ve mülteci işçilerin insan hakları ihlallerine maruz kaldıklarına dikkat çekmektedir. Bu noktada Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Covid-19 salgınında mülteci ve uluslararası göçmen işçileri korumak için;

- Toplumsal cinsiyete duyarlı, hak temeli yaklaşımlar ve önlemlerin alınmasını,
- İlgili bakanlıkların ve paydaşların iş birliğinin sağlanmasını,
- Mülteci ve uluslararası göçmen işçilerin ulusal Covid-19 politika önlemlerine dâhil edilmesinin sağlanmasını,
- Mülteci ve uluslararası göçmen işçilerin sağlık hizmetlerine ve sosyal korumaya erişimlerinin kapsamının artırılmasını,
- Statüye sahip olmalarının sağlanmasını,
- Adil olmayan muameleye karşı hukuki çareye erişim imkânının sağlanmasını tavsiye etmiştir.

Bunlara ek olarak; panik ve kaygının arttığı dönemlerde sahte haberler ve yanlış bilgilendirmeler yaygınlaşmaktadır (IOM, 2020). Avrupa Komisyonu Covid-19 sürecinde dünyanın dört bir yanından, yabancı etnik kökene sahip insanlara karşı ayrımcı ve hatta şiddet içeren eylemlerde bir artış olduğunu raporlamıştır. Bunun üzerine birçok sivil toplum örgütü Covid-19 sürecinde yabancı etnik kökene sahip insanların maruz kaldığı önyargı ve ayrımcılığa karşı harekete geçmişlerdir (2020). Mevcut önyargı ve ayrımcı pratiklerin etkisinde mülteciler hastalık nedeniyle kendilerinin suçlanacağını düşünmektedirler (WHO, 2020). Bu düşünce ise mültecileri potansiyel semptomları gizlemeye itmektir (IOM, 2020). Hastalıkla birlikte sınır dışı edilme korkusu yaşayan mülteciler hastalıklarını aktif olarak gizleyerek salgın riskini artırabilmektedirler (Türkiye Psikiyatri Derneği

Ruhsal Travma ve Afet Çalışma Birimi, 2020). Bu noktada salgın sebebiyle ayrımcı bir pratiğe maruz kalmayacakları ve sosyal izolasyonun kendisini ve ailesini korumak için yapıldığına ilişkin bilgilendirmenin açık ve anlaşılır bir şekilde mülteci nüfusuna ulaştırılması gerekmektedir.

Covid-19 süreciyle okula devam eden mülteci çocukların eğitime erişimleri de üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konudur. Mülteci çocukların eğitim hakları kanun ve yönetmelikle belirlenmekle birlikte mevcut araştırmalar eğitime erişim ve eğitime devam etmeyle ilgili birtakım sorunların yaşadığını göstermektedir. Bilindiği üzere 2014 yılında yayınlanan genelge ile geçici koruma statüsünde bulunan çocukların okullara kayıt olması sağlanmış olup 2015 yılında devlet okullarına kayıtları yapılmıştır. Geçici koruma altında olan ilk ve orta öğretim çağında öğrencilerin devletin sunmuş olduğu eğitim hakkından yararlanması ilk aşamada devlet okulları ve Geçici Eğitim Merkezleri ile sağlanmıştır. Ancak Geçici Eğitim Merkezleri süreç içerisinde aşamalı olarak kapatılmış ve 6 Eylül 2019'da çıkarılan "Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfı Genelgesi" ile geçici koruma altındaki çocuklar devlet okullarında uyum sınıflarına alınmıştır. Bu çerçevede Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES) çıktılarında Suriyeli geçici koruma altındaki çocukların eğitime erişimine bakıldığında, 2019 yılı Ekim ayı itibarıyla okul çağında (5- 17 yaş) 1.082.172 çocuk bulunmakta olup bu çocukların 684.728'i okula devam etmekte olduğu raporlanmıştır (2019). Covid-19 sürecinde okula devam eden geçici koruma kapsamında bulunan çocukların eğitime erişimleri hakkında kapsayıcı bir veri bulunmamakla birlikte Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nin 126 kişiye uygulayarak yapmış olduğu araştırmada eğitim sektörü anketinin sonuçları; çocukların bu süreçte %70'nin hâlâ okula kayıtlı olduklarını ancak okula kayıtlı olan çocukların %48'inin uzaktan eğitimden faydalanamadıklarını ortaya koymuştur. Uzaktan eğitime katılmakta sıkıntı çeken çocukların ailelerinin yarısından fazlası, faydalanamama sebebi olarak televizyon ve bilgisayar gibi imkânların yetersiz olduğunu ifade etmiştir (SGDD-ASAM, 2020). Sonuç olarak göçmenler ve mülteciler hastalıklara ve salgınlara yaşam koşulları sebebiyle daha açık olmaktadır. Bununla birlikte Covid-19 sürecinin meydana getirdiği kısıtlılıklar bu grubun daha fazla eşitsiz pratiklere maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Covid-19 sürecinin en savunmasızları arasında yer alan göçmen ve mülteciler için acil küresel çözümler sunulması gerekmektedir. Zira pandemi sürecinde bir kesimin ihmal edilmesi salgının daha fazla yayılmasını sağlayarak tüm nüfusun sağlığını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla Covid-19'a verilen yanıtın tüm yönlerine göçmenlerin ve mültecilerin dâhil edilmesi oldukça önemlidir.

SONUÇ

2019 yılının aralık ayı itibarı ile toplum sağlığı üzerinde büyük tehdit oluşturan, küresel olarak ağır sonuçlara yol açan Covid-19 pandemisine yönelik etkili mücadele amacı ile ülkeler sıkı önlemler almaktadır. Seyahat-ulaşım kısıtlamaları, çalışma hayatına ve ekonomiye ilişkin önlemler, sosyal hizmetlerin ve uluslararası dayanışmanın güçlendirilmesini içeren önlemler, sosyal hayata getirilen kısıtlamalar ve evde kalmaya teşvik eden sokağa çıkma yasakları bu önlemlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bulaşıcılık durumu ve henüz tedavisinin olmaması ise toplum sağlığını korumak adına alınacak önlemler içerisinde özellikle sosyal hayata getirilen kısıtlamalara önem verilmesine

yol açmaktadır. Amacı; Covid-19'un "evde kalamayan" ve "evlerinden olan" hassas gruplar üzerindeki etkisine odaklanarak grupların olası sorunlarını tartışmak ve artan toplumsal eşitsizliklere dikkat çekmek olan bu çalışmada öncelikle bu grupların görünürlüklerine odaklanılmış ve bahsi geçen grupların sağlık, eğitim, barınma, hak ve hizmetlere erişim alanlarında yaşadığı mevcut sorunları ve pandemi sürecinde artan ve çeşitlenen sorunları tartışılmıştır.

Sosyal hizmetin tanımında vurgulandığı üzere esas değerini savunuculuğun oluşturduğu sosyal adalet, sosyal hizmet disiplini için temel teşkil etmektedir. Bu temel sosyal çalışmacılara dünyada gördükleri ve deneyimledikleri eşitsizlikler ve adaletsizlikler hakkında konuşma sorumluluğu yüklemektedir. Covid-19 pandemi süreci çalışmada ele alınan ve hayati önem taşıyan bir dizi sosyal adalet ve savunuculuk konularına ışık tutarak sosyal çalışmacılara bu sorumluluğunu tekrar hatırlatmaktadır.

Dolayısıyla çalışmada bahsi geçen hassas gruplar üzerinden yola çıkarak sosyal hizmet disiplinin ilgilendiği hassas gruplara ilişkin üç temel sonuca ulaşmak mümkündür. İlk olarak normal süreçte izin verilen, görülmeven veya susturulan herhangi bir ayrımcılık pandemi sürecinde insan hakkı ihlallerini ölüm kalım mevzusuna dönüştürebilmektedir. İkinci olarak Covid-19 pandemi süreci küresel manada tüm insanlar için bir hassaslık durumunu muhtevasında barındırmaktadır. Ancak çalışmada işaret edildiği üzere daha hassas ve kırılgan gruplar enfeksiyona en çok maruz kalan gruplardır. Nitekim toplumun önemli bir bölümünü pandemi sürecinde farklı ve özel ihtiyacı olan hassas bireyler (evsizler, mülteciler, mevsimlik gezici tarım işçileri; kronik hastalar, engelliler, yaşlılar... vb.) oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu özel ihtiyaçlar özel hizmet sunumunu gerekli kılmaktadır. Son olarak ise, sosyal çalışmacıların kendilerini savunmak için güçlenmesi gereken hassas grupların seslerini duyurmak noktasında gerek sivil toplum örgütleriyle gerekse diğer disiplinlerle çalışmalar yapması gerekmektedir.

Bu temel sonuçlar ekseninde her grup özelinde daha somut öneriler sunmak mümkün olsa da araştırmanın amacı bağlamında bahsi geçen hassas gruplara ilişkin söylenebilecek başlıca öneriler şu şekildedir. Öncelikle alınan önlemler noktasında yasal mevzuatın yetersiz olduğu söylenilemez. Fakat mevzuatın uygulamaya aktarılmasında birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Öngörüler ve yaşanan sorunlar bağlamında oluşturulan mevzuatın başarılı bir şekilde uygulan(a)maması var olan sorunların kalıcılığı, pandemi ile yaşanan sorunların ise ağırlığı noktasında önemli rol oynayacağından endişe vericidir. Bu endişenin giderilmesi için mevzuatın uygulamaya başarılı bir şekilde aktarılması ve mevzuatın öngördüğü uygulamaların etkililiğinin kapsamlı disiplinler arası bir iş birliğiyle tartışılması gerekmektedir. İnsan hakları ve sosyal adalet konusunda bir güvence olarak düşünülmesi gereken sosyal hizmet disiplini mensupları ise bu sürecin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Nitekim tarihsel süreçte kriz zamanlarında (afet, salgın...) sosyal hizmet mesleği, yapıları ve örgütsel kaynakları geliştirmenin yanında bireylerin, ailelerin ve grupların özel ve farklı ihtiyaçlarına cevap vermiştir. Zira sosyal hizmet disiplini için kriz durumları bireylerin kendi kaderine terk edilmediği ve sosyal devlet anlayışının işlerliğinin yansıtıldığı durumlar olmuştur/olmaktadır. Hak

temelinde birey, grup ve toplumla çalışan ilgili meslek elemanlarının mevzuat ve politika süreçlerinde aktif rol alarak savunuculuk faaliyetleri yürütmeleri ve uygulamalarda aktif rol üstlenmelerini içeren bu süreç; bahsi geçen gruplar ile çalışan kurumların yapılanmasını, anlayış ve personel noktasında güçlendirilmesini, sorunlar gözetilerek hak temelli yeni hizmet ve modellerin şekillendirilmesini, müdahale sürecinin zenginleştirilmesini içermelidir. Bunların yanında makalenin özneleri olan hassas grupların psikososyal süreçlerinin de göz ardı edilmemesi, hizmetlerin planlama ve uygulama süreçlerinde savunuculuk ve sosyal içerme faaliyetlerinin yürütülmesi önemlidir.

Çalışma mevcut sorunları sosyal adalet mevzusu olarak okumaya olanak vererek Covid-19 pandemi sürecinde yeni savunuculuk alanlarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu yeni savunuculuk alanlarına referansla çalışmanın; sokakta olan/olmak zorunda olan grupların bu süreçten nasıl etkilendiklerine dair bilgi eksikliğinin giderilmesi, evde kalamayan ve evlerinden olan gruplara ilişkin farkındalık oluşturularak gelecekte bu gruplar özelinde ayrıntılı ve kapsayıcı çalışmaların yapılmasında motivasyon sağlayacağı beklenilmektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Avşar, P, Ögütoğulları, D. (2012). Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(1), 9-40.
- Aytekin, E. (2020). Steps Taken by Countries in Fighting COVID-19 Pandemic. Erişim: 06.29. 2020, <https://www.aa.com.tr/en/health/steps-taken-by-countries-in-fighting-covid-19-pandemic/1812009>.
- Benek, S., Ökten, Ş. (2011). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına İlişkin Bir Araştırma: Hilvan İlçesi (Şanlıurfa) Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 653-676.
- Bock, P. (2020, 03 20). Coronavirus: France's homeless 'fined for not staying indoors' during COVID-19 lockdown. Euronews. Erişim: 06.29.2020, <https://www.euronews.com/2020/03/20/coronavirus-france-s-homeless-fined-for-not-staying-indoors-during-covid-19-lockdown>.
- Çorbada Tuzun Olsun Derneği. (2020). Biyolojik Afet: Covid-19 Salgınında Evsizlerin Durumu ve Evsizlere Yönelik Stratejik Planlama. Erişim: 06.22.2020, <https://corbadatuzunolsun.org/index.php/2020/03/25/biyolojik-afet-covid-19-salgininda-evsizlerin-durumu-ve-evsizlere-yonelik-stratejik-planlama/>.
- DW Culture. (2020, 03 23). In Berlin and other German cities, people hang clothes and food for homeless people on fences [Twitter durum güncellemesi]. Erişim adresi: https://twitter.com/dw_culture/status/1242093398548455424?lang=bg.

- Deutsche Welle. (2020, 03 31). Berlin Opens First Hostel for The Homeless Amid Coronavirus Pandemic. Erişim: 29.06.2020, <https://www.dw.com/en/berlin-opens-first-hostel-for-the-homeless-amid-coronavirus-pandemic/a-52972263>.
- European Commission. (2020). COVID-19's impact on migrant communities. Erişim: 07.07.2020, <https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/covid-19s-impact-on-migrant-communities>.
- Fereli, S., Aktaç, Ş., Güneş, F. (2016). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Beslenme Durumları ve Görülen Sorunlar. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 36-47.
- Friedrich Ebert Stiftung. (2012). Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti. İstanbul: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- HASUDER Halk Sağlığı Uzmanları Derneği. (2020). Pandemi Sürecinde Göçmenler ve Mültecilerle İlgili Durum. Erişim: 07.13.2020, <https://korona.hasuder.org.tr/pandemi-surecinde-gocmenler-ve-multecilerle-iligili-durum/>.
- Hayata Destek Derneği. (2020). Tarihten Örneklerle Pandeminin Tek Panzehri: Dayanışma. Erişim: 06.16.2020, <https://www.hayatadestek.org/blog/tarihten-orneklerle-pandeminin-tek-panzehri-dayanisma/>.
- İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi. (2020). Mültecilerin Korona ile İmtihani. Erişim: 06.28.2020, <https://igamder.org/TR/igam/corabatir-yazdi-multecilerin-korona-ile-imtihani>.
- İlhan, N., ve Ergün, A. (2010). Evsizler ve Toplum Sağlığı. *Aile ve Toplum*, 20(20), 79-90.
- International Labour Organization. (2020). COVID-19 Küresel Salgınında Göçmen İşçileri Korumak Politika Belirleyiciler ve Ortaklar İçin Tavsiyeler Erişim: 07.13.2020, <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/covid-19/lang--tr/nextRow--35/index.htm>.
- İnandı, T. (2020, 03 14). Korona Pandemisine Karşı En Eski ve En Etkili İki Yöntem: Karantina ve İzolasyon. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği. Erişim: 16.06.2020, <https://korona.hasuder.org.tr/korona-pandemisine-karsi-en-eski-ve-en-etkili-iki-yontem-karantina-ve-izolasyon/>.
- International Organization for Migration. (2020). Migration Factsheet No. 6 – The impact of COVID-19 on migrants . Synthesis analysis drawing on IOM's World Migration Report series .
- IOM. (2020). Word Migration Raport 2020. Geneva: International Organization for Migration.
- İstanbul Tabipler Odası. (2020). Pandemi Sürecinde Göçmenler ve Mültecilerle İlgili Durum. Erişim: 07.07.2020, <https://www.istabip.org.tr/koronavirus/Haberler/5718/saglik-calisanlari>.
- Işıkhan, V. (2006). Türkiye'de Evsizler Sorunu ve Sosyal Hizmet. Antalya: Küreselleşen Dünya'da Sosyal Hizmetlerin Konumu Hedefleri ve Geleceği Sempozyumu.
- İzmir Barosu Göç ve İltica Komisyonu. (2020). İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Korona Pandemisi Raporu. İzmir: İzmir Barosu.
- Kalkınma Atölyesi. (2020). Virüs mü, yoksulluk mu? Korona Virüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocukları ile Bitkisel Üretime Olası Etkisi Hızlı Bir Değerlendirme. Ankara: Kalkınma Atölyesi.

- Karataş, B. (2020, 05 18). Göçmen ve mültecilerin pandemi günlerinde Türkiye'de sağlık hizmetlerine erişimi. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. Erişim: 07.09.2020, <https://tr.boell.org/tr/2020/05/18/gocmen-ve-multecilerin-pandemi-gunlerinde-turkiyede-saglik-hizmetlerine-erisimi>.
- Kaya Kılıç, A., ve Aslantürk, H. (2019). Evsizlerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sokak Yaşam Deneyimleri: Antalya Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 417-437.
- Kaya, M., ve Özgülner, N. (2015). Mevsimlik (Gezici/Geçici) Tarım İşçilerinin İki Yerleşim Birimindeki Yaşam Koşulları ve Sağlık Durumlarına Niteliksel Bakış. *Turk J Public Health*, 13(2), 115-126.
- Koran, M. (2020, 03 31). Las Vegas parking lot turned into 'homeless shelter' with social distancing markers. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/us-news/2020/mar/30/las-vegas-parking-lot-homeless-shelter>.
- Magil, S. (2020, 04 08). How homeless people in Germany are being supported during the coronavirus crisis. *The Local*. <https://www.thelocal.de/20200408/how-are-homeless-people-being-cared-for-in-the-corona-crisis-and-what-can-you-do-to-help>.
- Migrant Forum in Asia; Cross Regional Center for Refugees and Migrants; Pacificwin Pacific; Solidarity Center. (2020). Uphold Migrants' Rights in Times of Crisis Situations. Erişim: 13.07.2020, <http://mfasia.org/uphold-migrants-rights-in-times-of-crisis-situations/>.
- National Alliance to End Homelessness. (2020). State of Homelessness: 2020 Edition. Erişim: 29.06.2020, <https://endhomelessness.org/homelessness-in-america/homelessness-statistics/state-of-homelessness-2020/>.
- Özbekmezci, Ş., Sahil, S. (2004). Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(3), 261-274.
- Partnership for Strong Communities. (2019). 2019 State Of Homelessness In America Report Released. Erişim: 06.07.2020, [https://www.pschohousing.org/news/2019-state-homelessness-america-report-released#:~:text=The%20National%20Alliance%20to%20End,of%20Homelessness%20in%20America%E2%80%9D%20report.&text=Approximately%20552%2C830%20people%20were%20experiencing,%2DTime%20\(PIT\)%](https://www.pschohousing.org/news/2019-state-homelessness-america-report-released#:~:text=The%20National%20Alliance%20to%20End,of%20Homelessness%20in%20America%E2%80%9D%20report.&text=Approximately%20552%2C830%20people%20were%20experiencing,%2DTime%20(PIT)%).
- PIKTES. (2019). Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi. Erişim: 13.07.2020, <https://piktes.gov.tr/Home/ProjeninCiktisi>.
- Rize Ticaret ve Sanayi Odası. (2020). Rize İli Umumi Hıfzıssıhha Meclisi'nin 2020 Yılı Yaş Çay Sezonu Konulu Kararı. Erişim: 01. 07.2020, <http://rizetso.org.tr/rize-ili-umumi-hifzissihha-meclisinin-cay-sezonu-ile-ilgili-karari/>.
- Sağlık Bakanlığı. (2020). Covid-19 Yeni Koronavirüs Hastalığı. Erişim: 24.06.2020, <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/>.

- Sağlık Bakanlığı. (2020). T.C. Sağlık Bakanlığı Korona Tablosu. Erişim: 22.06.2020, <https://covid19.saglik.gov.tr/>.
- SGDD-ASAM. (2020). COVID-19 Salgınlarının Türkiye’de Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi. Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenler Dayanışma Derneği.
- Snowden, F. (2019). *Epidemics and Society: From The Black Death To The Present*. London: Yale University Press.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020, 04 07). Bakan Selçuk: “Koronavirüsle Mücadele Kapsamında Evsizlere Konaklama Projesi Başlıyor” Erişim: 03.07.2020, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakan-selcuk-koronavirusle-mucadele-kapsaminda-evsizlere-konaklama-projesi-basliyor/>.
- T.C. Gaziantep Valiliği. (2020). Mevsimlik Tarım İşçileri ve Hayvancılık Faaliyeti ile İlgili Genelge Yayınlandı. Erişim: 07.03.2020, <http://www.gaziantep.gov.tr/mevsimlik-tarim-iscileri-ve-hayvancilik-faaliyeti-ile-ilgili-genelge-yayinladi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). Erişim: 07.07.2020, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). Türkiye'deki Güncel Durum. Erişim: 29.06.2020, <https://covid19.saglik.gov.tr/>.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2019). Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı. Ankara.
- TBMM Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu. (2015). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. Ankara.
- The Millennium Alliance for Humanity and the Biosphere. (2019). Yet Another Emerging Global Crisis- Homelessness. Erişim: 29.06.2020, <https://mahb.stanford.edu/library-item/yet-another-emerging-global-crisis-homelessness/#:~:text=Based%20on%20national%20reports%2C%20it's,population%2C%20may%20lack%20adequate%20housing..>
- Türkiye Psikiyatri Derneği Ruhsal Travma ve Afet Çalışma Birimi. (2020). Covid-19 ve Mülteciler. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği.
- UNHCR. (2020). COVID-19 does not discriminate; nor should our response: Erişim: 07.07.2020, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25730&LangID=E>.
- WHO. (2020). Preparedness, prevention and control of coronavirus disease (COVID-19) for refugees and migrants in non-camp settings: interim guidance. World Health Organization.
- WHO. (2020). WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard. Erişim: 24.06.2020, <https://covid19.who.int/>.

- WHO. (2020). WHO Director-General's Opening Remarks at The Media Briefing on COVID-19 - 11 March 2020. Erişim: 29.06.2020, <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.
- Yeniocak, S., Kalkan, A., Söğüt, Ö., Akgül Karadana, G., ve Toptař, M. (2017). Demographic and Clinical Characteristics Among Turkish Homeless Patients Presenting to The Emergency Department. *Turkish Journal of Emergency Medicine*, 17(2017), 136-140.
- Yeter, A. (2018). Sivil Toplum Kuruluşlarının Evsizlere Yönelik Hizmetlerinin Deęerlendirilmesi: İstanbul Örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(17), 34-60.